

GYVIEJI ARCHYVAI

Primirštas mūsų krašto šviesuolis

T. Sukackas 1931 m. gegužės 7 d. parašė „Rytui“: „Šiuomi pareiškiu, kad Musteikos sodžiujė ateinančioms mokslo metams pasilikti negaliu dėlėi politinių sumetimų. Taigi prašau gerb. „Ryto“ Valdybos perkelti mane į kitą sodžių Gardino apskrityj. Pageidaujama būtų didelio sodžiaus“ (MAB f. 67, b. 291/14). Tik iš bylos neaišku, kokie tie „politiniai sumetimai“ buvo. T. Sukacką pakeitė Marija Šimanskaitė. 1935 m. kovo 25 d. gautas Gardino inspektorato raštas apie Musteikos mokyklos uždarymą.

Margionyse mokytoja nuo 1926 m. pradžios dirbsi Ona Daubaraitė-Novikienė. Tačiau sodžiaus gyventojai 1929 m. liepos 13 d. paprašė „Ryto“ valdybos O. Novikienę pakeisti: ši neorganizavo vakarinių kursų, buvo pernelyg išdidė ir pan. (MAB f. 67, b. 159/1). Nepavyko aptikti dokumentų, patvirtinančių T. Sukacko darbą Margionių mokykloje 1929 m. rudenį. Arba mokytojuojant Musteikoje, kai „Rytas“ tyrė margioniškų skundą prieš Novikienę, jam kurį laiką teko dirbuotis ir Margionyse, arba stant „Ameriką pirtyje“ jis tik patalkino šio kaimo vaidybos mėgėjams. V. Martinėnas rašo, kad margioniškiai O. Novikienę skundėsi ir 1931 metais. Šį kartą skundas turėjęs pasekmių. Nuo 1932 m. rugsėjo 1 d. Margionyse dirbo Emilija Pečiulytė, greitai tapusi Sukackiene. Beje, E. Pečiulytė 1924-1927 m. mokytojo T. Sukacko gimtosiose Šarkiškėse ir gimnazistas Teofilis, be abejo, kaimo mokytoją pažinojo (Šarkiškų mokykla uždaryta 1927 m. spalio 4 d.).

E. Pečiulytė – vilnietė. Gimusi 1908 m. sausio 21 d. Į 1-ąją Vilniaus vyrų gimnaziją (1921 m. ji pavadinta Vytauto Didžiojo vardu) ji įstojo 1919 m. Tačiau 1924-1925 mokslo metų pradžioje penktokė mergina iš mokyklos išstojo ir pradėjo dirbti „Ryto“ draugijos mokytoja (LCVA f. 1227, ap. 1, b. 1367). Pirmoji darbo vieta – Šarkiškės. Po jų E. Pečiulytė kaip „Ryto“ pedagogė mokytojavo Randamonyse, Mardasave ir Margionyse.

Laikraščio „Vilniaus rytojus“ 1934 m. rugsėjo 5 d. Nr. 69 išspausdintoje korespondencijoje iš Margionių priminta, kad liepos 7 d. Nr. 52 buvo rašyta, jog sodžiujė jau kelinti metai veikia „Ryto“ mokykla. Birželio 19 d. į kaimą atvažiavė Gardino apskrities mokyklų inspektoriaus Mročkovskis, kažkokių inžinierių ir Marcinkonių valsčiaus vaitas M. Gaidys

Lietuvių mokytojų sąjungos valdyba. Sėdi (iš kairės): V. Matuiza, V. Budrevičius – pirmininkas, J. Navickas; stovi T. Sukackas ir P. Suduikis (albumėlis „Lietuvių mokyklos Vilniaus krašte“, Vilnius, 1934)

ragino mokyklos namo savininką Kleopą Gudaitį užleisti namą valstybinei lenkų mokyklai; už tai jis gausią triskart daugiau nuomos mokesčio. Namu savininkas nesutiko. Derėtis į Marcinkonių valsčių K. Gudaitis kviestas 12 kartų. Rugsėjo 17 d. jam siūlyta net 400 zlotų. Neįveikė griežto Gudaičio, tą pačią dieną policininkai neva užnešvarą mokykloje surašė jam 11-tą protokolą! „Dėka Gudaičio ištvermės, šiais metais pradėjo normaliai mokslo darbą „Ryto“ mokytoja p. E. Sukackienė.“

Nuo 1931 m. rugsėjo 7 d. T. Sukackas pradėjo dirbti Kapiniškų mokytoju. 1931-1932 mokslo metų dienyne įrašytas 51 mokinys, nors kai kurie iš jų mokėsi ne visą laiką. Vilniaus mokyklų apygardos kuratoriaus Gardino inspektoratas 1933 m. sausio 11 d. pranešė „Ryto“ centro valdybai, jog atsiskako T. Sukacką tvirtinti mokytoju, nes šis nepateikė moralybės liudymo – politinės ištikimybės dokumento (MAB f. 67, b. 76/3). Okupantų valdžia 1933 m. birželio 15 d. „Ryto“ mokyklą Kapiniškiose uždarė. Priežastis – mokyklai netinkamos patalpos.

„Vilniaus rytojus“ 1934 m. rugsėjo 29 d. Nr. 76 yra korespondencija iš Kapiniškų. Joje rašoma, kad nuo 1924 m. sodžiujė buvo „Ryto“ mokykla. „Vaikai mokinosi, jaunimas švietėsi, kultūrėjo, o vyresnieji džiaugėsi bendrai daroma sodžiaus pažanga.“ „Ryto“ mokyklą 1933 m. uždarius, mokyklos namo savininkas M. B. dėl pinigų namą išnuomojo valstybinei mokyklai ir patalpos jai tiko. 1934 m. rugsėjo 19 d. atvažiavo mokytojas Zygmuntas Garbovskis, kuris lietuviškai visai nemokėjo. „Dabar mūsų so-

džiaus vaikai lanko „Ryto“ mokyklą Margionyse, kuri yra už kilometrą. Tėvai yra pasiryžę ir toliau juos ten leisti...“

Kita korespondencija iš Kapiniškų yra „Vilniaus rytojus“ 1934 m. spalio 27 d. Nr. 84. Anot jos, Gardino apskrities mokyklų inspektorius reikalauja, kad kapiniškiai savo vaikus iš Margionių „Ryto“ mokyklos perkeltų į valdišką Kapiniškų mokyklą. Tėvai nesutinka. „Atsiųstas į Kapiniškų mokytojas pusantro mėnesio sėdi be jokio darbo, nes pas jį neina nė vienas vaikas.“ Valsčiaus dozior školny (mokyklų priežiūra) grasina tėvams pabaudomis. Spalio 18 d. pranešta, kad už vaikų neleidimą į Kapiniškų mokyklą 27 kaimo tėvai nubausti po 10 auksinų (zlotų, išvardintos tėvų pavardės). Baudos didelės (ano meto kainomis maždaug tiek turjuje kainavo 100 kg rugių).

1926 m. susikūrė Vilniaus krašto Lietuvių mokytojų sąjunga (LMS): gruodžio 19 d. įvyko steigiamasis susirinkimas, o gruodžio 30 d. – pirmasis suvažiavimas (MAB f. 252, b. 272). Sąjungos suvažiavimai ar susirinkimai vykdavo kasmet arba ir du kartus per metus. Visuotiniame susirinkime 1929 m. gruodžio 31 d. į sąjungą priimtas T. Sukackas. Susirinkime 1930 m. gruodžio 30 d. jis išrinktas kandidatu į sąjungos valdybą, o 1931 m. gruodžio 31 d. – valdybos nariu. Sąjungos nepaprastajame suvažiavime 1932 m. rugsėjo 25 d. po pirmininko V. Budrevičiaus pastabos, kad ne visas mokyklas bus galima pertvarkyti į II ir III laipsnio mokyklas, buvo išrinkta 5 žmonių komisija, o į ją ir T. Sukackas, parengti atitinkamai rezoliucijai, kuri būtų

paskelbta visuomenei. Sąjungos narių suvažiavime 1932 m. gruodžio 30 d. T. Sukackas išrinktas į revizijos komisiją. Visuotinis susirinkimas 1933 m. gruodžio 30 d. jį išrinko į komisiją LMS reglamentui parengti; T. Sukackas su Stasiu Kazlauskū atstovavo Gardino rajonui. Pasak laikraščio „Vilniaus žodis“ 1934 m. sausio 15 d. Nr. 1, susirinkime 1933 m. gruodžio 30 d. T. Sukackas dar kartą buvo išrinktas kandidatu į sąjungos valdybą. Suvažiavime 1934 m. rugsėjo 6 d. pasisakęs T. Sukackas ragino platinti lietuvišką spaudą, kalbėjo apie bendravimą su jaunimu. Į LMS valdybą vėl buvo išrinktas 1937 m. sausio 31 d.

T. Sukackas 1933 m. rugsėjo 7 d. „Ryto“ vadovybei pateikė pareiškimą: „Kadangi valdžia netvirtina mane mokytoju dėl moralybės stokos, todėl nuolankiai prašau paskirti „Ryto“ skaityklos vedėju“ (MAB f. 67, b. 157/1). Į „Ryto“ valdybą su prašymu atidaryti kaime draugijos globojamą skaityklą 1933 m. rugsėjo 20 d. kreipėsi Marcinkonių gyventojai (prašymą pasirašė 41 asmuo). Savo skaityklą Marcinkonyse „Rytas“ atidarė 1933 m. rugsėjo 8 d.; vedėju paskyrė T. Sukacką. Apie tai „Rytas“ jau rugsėjo 25 d. buvo pranešęs Gardino apskrities storastai (viršininkui). Skaitykla glaudėsi Kazimiero Švedo namuose. Skaityklos vedėjas T. Sukackas 1934 m. birželio 18 d. pasiprašė „Ryto“ valdybos priimti jį į draugiją. 1934 m. lapkričio 2 d. užvesta skaityklos lankytojų knyga (MAB f. 67, b. 157/3). Beje, anuomet Marcinkonyse buvo ir valdiška lenkiška Tado Kosciuškos vardo biblioteka.

T. Sukackas 1935 m. vasa-

rio 19 d. paprašė „Ryto“ leisti surengti Marcinkonyse kursų analfabetams (beraščiams). Mokytusį 20 žmonių. Kursai vyktų skaityklos bute. Todėl „Rytas“ kovo 5 d. pranešė Gardino apskr. storastai, jog nuo kovo 20 d. iki balandžio 20 d. Marcinkonyse numatoma surengti suaugusiųjų kursų. Juose bus dėstoma lietuvių kalba, aritmetika, istorija, geografija ir higiena. Kursų vedėjas – buvęs Kapiniškų mokytojas, o dabar Marcinkonių skaityklos vedėjas T. Sukackas (MAB f. 67, b. 157/1).

Laikraščio „Vilniaus rytojus“ dvisavaitinis priedas „Mūsų artojas“ 1935 m. birželio 1 d. Nr. 11 išspausdino straipsnį „Marcinkonių Vartotojų B-vė „Artojas.“ Straipsnyje rašoma, jog Marcinkonių vartotojų kooperatyvo bendrovė „Artojas“ vietos „Ryto“ skaityklos vedėjo Teofilio Sukacko pastangomis susiorganizavo 1934 metais. Veikti pradėjo kovo 23 d. Iš pradžių bendrovė turėjo apie 40 narių, sumokėjusių apie 300 zlotų. Pirmosios veikimo dienos buvo sunkios. „Bet tvirtas pasiryžimas, griežta tvarka ir energinga kooperatinė steigėjų propaganda, o ypač p. T. Sukacko, bendrovę greit sustiprino.“ Narių skaičius išaugo iki 116, o pajaus kapitalas į 917 z. Per 9 veikimo mėnesius bendrovė gavo 469 z[olius] gryno pelno. „...Bendrovė visas prekes pardavinėja pigiau, negu prie stoties gyvenantys žydėliai. Šie, nenorėdami nustoti pirkėjų, buvo priversti prekių kainas sumažinti ir sulygtinti su bendrovės kainomis. Dabar žydėliai gali brangiai imti tik užtas prekes, kurių bendrovės krautuvėje nėra. Taigi bendrovė pasidarė vietos vartojamų prekių reguliatorė.“ Buvę du krautuvės vedėjai nesugebėjo gerai atlikti pareigų. „Dabar bendrovė pasamdė vedėju buvusį mokytoją Joną Zmuidziną, kuris, aišku, sugebės krautuvę sutvarkyti tinkamai ir ves ją tiksliai.“ „...Bendrovė atneša naudą ne tik vietos žmonėms, bet priglaudžia bedarbių lietuvių inteligentą.“ „...Marcinkonių kooperatinis „Artojas“ pradėjo vartoti plačią ir gilią vagą.“

Išsamesnė informacija apie „Artojo“ kooperatyvo pradžią yra MAB f. 65, b. 77. Į organizacinį susirinkimą Prano Kumpos namuose 1934 m. sausio 14 d. atėjo 28 marcinkoniškiai. Kooperatarvo steigėjai, savotiškos kontrolės tarybos nariai buvo Teofilis Sukackas, Pranas Jakubauskas, Petras Pugačiauskas, Jonas Karskas ir Jonas Gaidys. Susirinkimą atidarė Lietuvių ūkio drau-

gijos atstovas Stasys Špokas (iš Dargužių kilęs girininkas). Sekretoriavo T. Sukackas. Krautuvės vedėju išrinktas Pranas Tamulevičius, Antano, sekretoriumi Pranas Tamulevičius, Juozo, išdininku Vincas Baniulis. Kooperatyvo būstinė – Marcinkony, tačiau jo veikla dar aprėpė Darželių, Rudnios (prie Skroblos), Dubininko, Puvočių, Mardasavo, Kašėtų (prie Grūdoso) ir Zervynų kaimus. Padaryti krautuvės 3 mėnesių veiklos apskaičiavimo į Marcinkonis buvo nuvykęs Lietuvių ūkio draugijos pasiųstas J. Jankauskas. Jis 1934 m. birželio 25 d. draugijos valdybai rašė: „Bendrovė kiek galėdama vystosi, žmonės įdomaunas ir labai patenkinti. Bendrovę labai energingai veda vietinės skaityklos vedėjas p. T. Sukackas ir vargonykas p. V. Baniulis.“

„Mūsų artojas“ apie Marcinkonių „Artoją“ rašė ir daugiau. Antai 1935 m. liepos 28 d. Nr. 15 pažymėjo, kad „kooperatyvas smarkiai išaugo per vienerius tik savo gyvavimo metus.“ Per 1935 m. I pusmetį kooperatyvo narių skaičius padidėjo 28 asmenimis, gauta 343 z[olius] 63 gr tikro pelno. Birželio 30 d. prekių buvo 2878 z[olius] 26 gr sumai. Straipsnelis apie Marcinkonių vartotojų bendrovės veiklą yra taip pat laikraščio lapkričio 2 d. Nr. 22. Per 1935 m. devynių mėnesius gauta 547 z[olius] 29 gr gryno pelno. Kartu laikraščio daro priekaištą vietos ūkininkams, nes tik maža jų dalis yra bendrovės nariai, o dar mažesnė dalis perka prekes b-vės krautuvėje. „Dauguma jų vis dar žydamas neša savo sunkiai uždirbtą skatiką ir jiems duoda pasipelnęti.“

Gardino apskrities storasta J. Drožanskis 1936 m. birželio 25 d. Marcinkonių skaityklą uždarė. Atseit gedrovė pasidarė vietos vartojamų prekių reguliatorė. „Buvę du krautuvės vedėjai nesugebėjo gerai atlikti pareigų. „Dabar bendrovė pasamdė vedėju buvusį mokytoją Joną Zmuidziną, kuris, aišku, sugebės krautuvę sutvarkyti tinkamai ir ves ją tiksliai.“ „...Bendrovė atneša naudą ne tik vietos žmonėms, bet priglaudžia bedarbių lietuvių inteligentą.“ „...Marcinkonių kooperatinis „Artojas“ pradėjo vartoti plačią ir gilią vagą.“

Išsamesnė informacija apie „Artojo“ kooperatyvo pradžią yra MAB f. 65, b. 77. Į organizacinį susirinkimą Prano Kumpos namuose 1934 m. sausio 14 d. atėjo 28 marcinkoniškiai. Kooperatarvo steigėjai, savotiškos kontrolės tarybos nariai buvo Teofilis Sukackas, Pranas Jakubauskas, Petras Pugačiauskas, Jonas Karskas ir Jonas Gaidys. Susirinkimą atidarė Lietuvių ūkio drau-

Tęsinys. Pradžia Nr. 95

Vytautas Valentinas
ČESNULIS
2019 m. spalio

